

Temat lekcji: Uporządkowanie i hierarchia – średniowieczny obraz świata na podstawie *Bogurodzicy*

Nauczyciel: Anna Bielenda (anjabielenda@gmail.com)

1. Proszę przeczytać tekst: Kilka słów o epoce – średniowiecze (podręcznik, str. 174-175 lub scan), aby zrozumieć, o jakich czasach będzie lekcja.
2. Proszę przeczytać tekst wprowadzający do utworu: O utworze *Bogurodzica*, następnie:
3. Proszę przeczytać tekst: *Bogurodzica* (podręcznik: str. 107, lub scan)
4. Proszę wykonać zadania umieszczone pod tekstem (zadania 1-5.) - zapisać odpowiedzi w zeszytcie i przesłać na mój adres mailowy.
5. Czas wykonania i przesłania zadań z tekstu: do 30.04. 2020r

Średniowiecze

Średniowiecze trwało około tysiąca lat, jest więc jedną z najdłuższych epok w dziejach kultury europejskiej. Za jego początek uznaje się V w. n.e. Wówczas, w 476 r., upadło cesarstwo zachodniorzymskie, a plemiona germańskie podbiły Rzym. Nie ma jednej daty kończącej epokę, gdyż przemiany w kulturze poszczególnych krajów zachodziły w różnym tempie. Badacze zazwyczaj wiążą schyłek średniowiecza z kilkoma ważnymi wydarzeniami: z wynalezieniem druku przez Jana Gutenberga w 1450 r., ze zdobyciem Konstantynopola przez Turków w 1453 r. oraz z odkryciem Ameryki przez Krzysztofa Kolumba w 1492 r. W Polsce epoka ta rozpoczęła się w 996 r., kiedy Mieszko I przyjął chrzest. Jej koniec to natomiast ostatnie lata XV w.

Timeline:

- V w. początek epoki
- XIII w. Plei o Rolandzie
- koniec X w. początek epoki w Polsce
- 1407 r. Bogurodzica
- 1463 r. Rozmowa Mistrza Polikarpa ze Śmiercią
- XV w. koniec epoki

Literatura średniowieczna

Do naszych czasów ocalała tylko niewielka część piśmiennictwa z czasów średniowiecza. Większość zachowanych utworów jest anonimowa. W średniowieczu uważano bowiem, że należy tworzyć dla chwały Boga, a nie dla własnej sławy. Dopiero pod koniec epoki artyści zaczęli podpisywać swoje dzieła.

Ważne tematy w literaturze średniowiecznej

RELIGIA Średniowiecze to czas dominacji Kościoła katolickiego, który był potęgą religijną, kulturalną, polityczną oraz kształtował życie społeczne i sposób myślenia. Dlatego religia odgrywała najważniejszą rolę w życiu ówczesnych ludzi, a dla twórców najwyższą wartością był Bóg. Wielki wpływ religii widoczny jest nie tylko w literaturze, lecz także w sztuce, architekturze i filozofii średniowiecza.	WZORCE OSOBOWE Średniowieczne teksty często zawierały wskazówki dotyczące dobrego postępowania i właściwego odgrywania ról społecznych. Pojawiały się w nich przede wszystkim trzy wzorce: sprawiedliwego i mądrego władcy, odważnego, honorowego rycerza oraz świętego – najczęściej ascety wyrzekającego się dóbr doczesnych i poświęcającego całe swoje życie Bogu. O władcach i rycerzach opowiada m.in. Plei o Rolandzie, a o świętym – Legenda o świętym Aleksym.	ŚMIERĆ Temat śmierci bardzo często pojawia się w literaturze i sztukach plastycznych. W późnym średniowieczu ukształtował się motyw dance macabre, czyli tańca śmierci – alegorii ukazującej śmierć w tanecznym korowodzie z przedstawicielami wszystkich stanów. Przyczyną upowszechnienia tej tematyki była przede wszystkim epidemia dżumy z XIV w. W jej wyniku zginęło 30–60% ludności Europy.
---	---	---

174

Teocentryzm i uniwersalizm

Panujący w średniowieczu światopogląd uznający Boga za najwyższą wartość oraz przyczynę i cel wszystkiego, co istnieje, określa się jako teocentryzm. Z teocentryzmem wiązało się przekonanie o podziale świata na dwie sfery: duchową (boską) oraz materialną (doczesną). Tę pierwszą uważano za najważniejszą, natomiast drugą – za mało istotną i tymczasową.

Dominacja chrześcijaństwa i religijność przenikająca wszystkie sfery życia sprawiły, że kultura średniowiecznej Europy była jednolita. W sztuce i architekturze stosowano zbliżone rozwiązania, upowszechniano podobne wzorce osobowe, postugiwano się łaciną, która była wtedy językiem ponadnarodowym. Tę cechę kultury średniowiecza nazywamy uniwersalizmem.

Sztuka średniowieczna

Sztuka średniowieczna miała przede wszystkim głosić chwałę Boga. Dlatego przeważały w niej motywy religijne. W architekturze, malarstwie i rzeźbie ukształtowały się dwa style: romański i gotycki. Pierwszy z nich obowiązywał od XI do XIII w. Drugi ukształtował się w XII w. i dominował w kulturze do końca epoki.

Przykład stylu romańskiego: rotunda p.w. św. Mikołaja w Cieszynie

- Niska, masywna budowla przypominała mury obronne.
- Małe okna zakończone były łagodnymi łukami.

⌚ XI w.

Przykład stylu gotyckiego: katedra Notre Dame w Chartres

- Strzelista, smukła budowla z wieżami miała prowadzić ludzkie myśli ku Bogu.
- Ostro zakończone okna często ozdabiano witrażami.

⌚ XII-XIII w.

Uporządkowanie i hierarchia

Średniowieczny obraz świata

NA POCZĄTEK

Jakie pieśni śpiewa się przed rozpoczęciem ważnych uroczystości państwowych i religijnych? Jak myślisz, dlaczego praktykuje się ten zwyczaj?

OUTWORZE

Bogurodzica jest najstarszą polską pieśnią religijną. Tak jak w przypadku większości tekstów średniowiecznych, nie wiemy, kto był jej autorem. Utwór powstał między XI a XIV w., prawdopodobnie w XIII w. Jego najdawniejszy zapis pochodzi z początku XV w. Z czasem do dwóch najstarszych zwrotek zaczęto dodawać kolejne, w wyniku czego powstała pieśń składająca się kilkunastu strof. W XV w. *Bogurodzica* była traktowana przez polskie rycerstwo jako pieśń bojowa, śpiewana przed bitwą.

W *Bogurodzicy* możemy odnaleźć cechy charakterystyczne dla średniowiecznego obrazu świata:

- Najważniejszy jest Bóg. Od niego zależy los człowieka, do niego modlący się kierują swoje prośby i myśli. Jest to odzwierciedlenie średniowiecznego teocentryzmu - przekonania, według którego Bóg jest przyczyną i celem wszystkiego, co istnieje, oraz najwyższą wartością.
- Ludzie zwracają się do Boga przez pośrednictwo Maryi i Jana Chrzciciela. Wynika to ze średniowiecznej hierarchii, w której każdy zajmował określone miejsce. Ci, którzy byli w niej niżej, czyli zwykli ludzie, nie mieli odwagi kierować bezpośrednich prośb do najwyższego władcy - Boga.
- Modlący się proszą o szczęśliwe życie doczesne, ale także o zbawienie po śmierci. Te prośby ukazują, jak średniowieczni ludzie myśleli o życiu. Było ono dla nich chwilowe i stanowiło tylko wstęp do życia wiecznego. Bardziej troszczyli się o to, co spotyka człowieka po śmierci.

Bogurodzica

Bogurodzica dziewica¹, Bogiem sławiena² Maryja³,
 U twego syna Gospodzina⁴ matko zwolena⁵, Maryja!
 Zyszczy⁶ nam, spu[ś]ci⁷ nam.
 Kyrieleison⁸.

*Prośba
kierowana
do Maryi*

Twego dzieła Krzciciela⁹, bożycze¹⁰,
 Usłysz głosy, napełń myśli¹¹ człowiecze.
 Słysz¹² modlitwę, jąż nosimy¹³,
 A dać raczy¹⁴, jegoż prosimy:
 A na świecie zbożny¹⁵ pobyt,
 Po żywocie ra[j]ski przebyt¹⁶.
 Kyrieleison.

*Prośby
do Chrystusa*

PO PRZECYTANIU

Ukryte w tekście

1. Kto jest podmiotem lirycznym w utworze? Wskaż odpowiednie wyrazy z tekstu.
2. Do kogo modlący się kierują prośby w pierwszej zwrotce? O co proszą?
3. Wskaż w pierwszej strofie określenia dotyczące Maryi. W jaki sposób została ona ukazana?
4. Do kogo są skierowane prośby w drugiej zwrotce? Czego dotyczą?
5. W jaki sposób postrzegali świat średniowieczni ludzie? Czego pragnęli, co było dla nich najważniejsze? Odpowiedz na podstawie pieśni i informacji „O utworze”.

Język i styl

6. Jakim językiem jest napisana *Bogurodzica*? Jakim terminem określamy występujące w utworze formy słów i wyrażen, takie jak: *Bogiem sławiena*, *zyszczy*, *Gospodzin*?
7. W jaki sposób w średniowieczu tworzono formy trybu rozkazującego?

Poszukaj

8. Dlaczego *Bogurodzica* uznawana jest za jeden z najcenniejszych zabytków języka polskiego? Poszukaj informacji w różnych źródłach i zapisz je w zeszycie w formie notatki.

- ¹ **Bogurodzica dziewica** - Bogurodzico dziewico.
- ² **Bogiem sławiena** - sławiona przez Boga.
- ³ **Maryja** - Maryjo.
- ⁴ **Gospodzina** - pana, tu: Boga.
- ⁵ **Zwolena** - wybrana.
- ⁶ **Zyszczy** - pozyskaj, zjednaj.
- ⁷ **Spu[ś]ci** - ześlij.
- ⁸ **Kyrieleison** - Panie, zmiłuj się; dzisiejszy zapis: Kyrie eleison.
- ⁹ **Twego dzieła Krzciciela** - ze względu na twój Chrzciciela (chodzi o Jana Chrzciciela, który ochrzcił Chrystusa).
- ¹⁰ **Bożycze** - synu Boga.
- ¹¹ **Napełń myśli** - spełnij pragnienia, zamiary.
- ¹² **Słysz** - wysłuchaj.
- ¹³ **Jąż nosimy** - którą zanosimy.
- ¹⁴ **Raczy** - racz, zechciej.
- ¹⁵ **Zbożny** - pobożny, a także pomyślny, szczęśliwy (raczej w sensie bogactwa duchowego).
- ¹⁶ **Ra[j]ski przebyt** - stałe przebywanie w raju.